

XV. Yüzyıla Ait Türkçe Divan Neşirleri

M. Ziya BAĞRIAÇIK*

BU MAKALE DENEMEMİZDE, Divan edebiyatının kuruluş aşırı diyebileceğimiz XV. yüzyıla ait yayınlanmış Türkçe divanlar değerlendirilmeye çalışılmıştır. Diğer yüzyıllara göre bu dönemdeki şairlerin sayısı azdır. Biz, metinde de görüleceği üzere, 23 divana ulaşabildik. Tespit ettiğimiz fakat göremediğimiz, daha doğrusu kütüphanelerde bulamadığımız divanlar ise makalenin sonunda kataloglardaki tespitlere göre verilmiştir.

Bu yüzyılın divanlarını değerlendirirken gördük ki, yüzyılın ilk yarısından sonra, özellikle son çeyreğinde divanların nitelikleri klasik divan formlarına uygun bir yapı arz etmekte, sanat ve şiir yetkinliği açısından kendisinden önce gelen eserlerden bariz şekilde ayrılmaktadır.

Divanların neşirleri hakkında da birkaç söz söylemek isteriz. Genellikle akademisyenler tarafından hazırlanan divanların neşirlerinde ortak bir tutumun olmadığı, ancak bilimsel kaygı dolayısıyla birbirine benzeyen neşir anlayışlarının bulunduğu açıkça görülmektedir. Bu da bize metin neşirlerinin sorunlarından arınmış bir yayın alanı olmadığını göstermektedir. Özellikle araştırma inceleme kısımları dar tutulmuş, metinler ise belli bir tasnif anlayışına tabi tutulmadan karışık olarak yayınlanmıştır. Öyle ki araştırmacıların kasideler diye isim verdikleri kısımda gazel, murabba ve kıtaya; gazel diye isim verdikleri kısımda ise, kıta, tarih, terhib-i bend, matla gibi nazım biçimlerine rastlamak olağandır. Bunun yanında metin neşirlerinde bir yöntemle bağlanmamış olan Nazım Şekli ve Nazım Türü sorunu da diğer sorunlarla at başı gitmektedir.

Divanları değerlendirirken objektif ölçütlere azamî ölçüde uyulmaya gayret edilmiş, subjektif yaklaşım ve değerlendirmelerden kaçınılmıştır. Temennimiz bu yüzyılı aydınlatacak, başta divan olmak üzere diğer edebi eserlerin bilimsel

* Öğr. Gör., Niğde Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

yöntemlerden ayrılmadan ele alınarak ardı ardına yayınlanmasıdır. Bu konuya emek veren ve verecek olanlara şükranlarımızı sunarız.

Mevlânâ Sekkâkî (XIV. Yüzyıl İlk Yarısı ? - XV. Yüzyıl İlk Yarısı ?) Dîvânı: Kemal Eraslan, *Mevlânâ Sekkâkî Dîvânı*, Ankara: TDK Yayınları, 1999, xvii+685 s.

Araştırmacının hocası Janos Eckman'a ithaf ettiği eserin "Önsöz"ünde Sekkâkî divanının Klasik Çağatay edebiyatının ilk eserlerinden biri olması hasebiyle önemine vurgu yapılır. "Kısaltmalar"dan sonra yer alan "Giriş"te Çağatay Türkçesi ve Çağatay edebiyatına dair bir değerlendirme, Sekkâkî'nin hayatı, edebî kişiliği, divan nüshaları ve divanın kısaca muhtevası anlatılarak (s. 3-45) "İmla ve Dil Özellikleri" tafsilatlı bir şekilde verilir. Bu bölüm kısa bir değerlendirme ile sona erer (s. 49-87).

Metin iki nüshanın karşılaştırılması suretiyle, British Museum (2079'da kayıtlı) nüshası esas alınarak kurulmuştur. Eser hazırlanırken diğerlerinden farklı bir metot izlenerek her beytin hemen karşısına anlamının verilmesi yoluna gidilmiştir. Bu itibarla metin biri Münacat olmak üzere 13 kaside ile başlar ve kasideleri izleyen 57 gazelle sona erer (s. 90-307). Nüsha farkları aparatında yer almamış, sırasıyla liste halinde verilmiştir (s. 311-321). Nüsha farklarını "Notlar" başlığı altındaki bölüm izler. Bu bölümde manzumelerde kullanılan daha çok arkaik kelimelerin bir kısmının etimolojileri yapılmış, kimi kelimelerin tarihi gelişimleri de gösterilerek özellikle Kuran'dan ayetlerle tevsik edilen beyitlerin tahlili yoluna gidilmiştir (s. 325-388). Oldukça hacimli bir "Dizin"i (s. 391-617) "Bibliyografya" takip eder ve eser, "Tıpkı Basım"ın verilmesiyle sona erer (s. 631-685).

Divanda yer alan şiirlerin her birinin anlamlarının da verilmesi, eseri, Çağatay Edebiyatı dersinin vazgeçilmez kaynaklarından biri yapmıştır.

Nesîmî (d. 1369? – ö. 1417?) Dîvânı: Hüseyin Ayan, *Nesîmî, Hayatı-Edebi Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Dîvânının Tenkidli Metni*, 2 cilt, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TDK Yayınları, 2002, 924 s.

İki cilt olarak düzenlenen eser, araştırmacının Nesîmî ile ilgili önceden yapılan birkaç çalışmayı tanıtarak divanının ilmî bir baskısının yapılmasının ne kadar zarurî olduğunu vurguladığı "Önsöz"le başlar. Bu uzunca tutulan önsöz, ilk bölümü oluşturan şairin hayatı takip eder (s. 1-19). İkinci bölüm Nesîmî'nin edebî kişiliğine ayrılmış olup, şairin edebî anlayışı ve tavrından dünya görüşüne, üslubundan kullandığı nazım biçimlerine ve edebî sanatları/kullandığı vezinlere kadar birçok veriyi kapsar (s. 23-85). Üçüncü bölüm "Seyyid Nesîmî'nin Türk edebiyatındaki yeri ve tesiri"ne ayrılmıştır (s. 89-104). Dör-

düncü bölümde şairin *Türkçe Divan*, *Farsça Divan* ve *Mukaddimetü'l-Hakayık* isimli 3 eseri tanıtılır (s. 107-141). Bibliyografyadan sonra divanın metni Mesnevilerle başlar (s. 153-170). Bu bölümü takip eden Gazeliyyat oldukça hacimlidir. Toplam 457 gazelin 225'i (s. 173-459) ilk ciltte, kalan 232'si ikinci cilttedir (s. 461-758). Gazeliyyatı takiben sırasıyla; 4 müstezat (s. 761-764), 14 murabba (s. 767-769), 3 terci-i bend (s. 773-800), 315 tuyuğ (s. 803-861), 4 müfred (s. 865) mevcuttur. Son bölüm böylesine hacimli divanların kullanımında kolaylık sağlayan "şiiirlerin fihrist"ine ayrılmıştır (s. 869-923).

Ahmed-i Dâi (ö. 1421 sonrası?) Dîvânı: Mehmet Özmen, *Ahmed-i Dâî Divanı (Metin- Gramer-Tıpkıbasım)*, Ankara: TDK Yayınları, 2001, 2 Cilt, xl+1038 s.

Araştırmacı Önsöz'de, doktora çalışması olan bu eseri, yeniden gözden geçirerek yayına hazırladığını belirtir. Giriş'te divanın iki nüshası olduğu bildirilerek nüsha tavsifleri yapılır. Kısaltmalar ve bibliyografyadan sonra şairin hayatı ve eserleri üzerinde özlü bilgiler verilir ve metne geçilir (s. xii-xl).

Eserin metin kısmında 331 manzume hiçbir tasnife tabi tutulmadan yazmada olduğu gibi karışık bir biçimde sıralandığından metinden istifade etmek güçtür. 28-326 numaralar arasındaki 288 şiiir gazeldir (s. 79-269). Gazellere kadar gelen ilk 27 şiiirden 6'sı terci-i bend (ikisi tam terci-i bend tanımına uygun düşmez), ikisi mülemma (medhiye içerikli), biri müstezat (medhiye içerikli), geri kalan 18'i de kasidedir (s. 1-79); gazellerden sonraki beş manzumenin ikisi rubai, biri kıta, biri tuyuğ, biri de müfrettir (s. 269-270). Metinleri, ayetlerle Arapça, Farsça ibarelere ilişkin notlar, gramer notları ve tıpkıbasım izler (s. 271-474). Bu kısım birinci cildin sonudur. İkinci cilt ise tümüyle dizine ayrılmıştır (s. 474- 1038).

Şeyhî (d. 1371/76 ?-ö. 1431 ?) Dîvânı: Mustafa İsen ve Cemal Kurnaz, *Şeyhî Dîvânı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1990, 297 + (119) s.

Eseri hazırlayanlar Şeyhî'nin hayatını, eserlerini ve sanatını özlü bir anlatımla verip eserlerinin içerik bakımından değerlendirmesini yapmışlardır. Yazarlar divanı ortaya koyarken beş nüshayı karşılaştırmak suretiyle metni kurmuşlar fakat baskının popüler olması sebebiyle dipnot, vezin, nüsha farkı ve çeviri yazı kullanmamışlardır. Yazarlar Şeyhî'nin edebî kişiliğini üslup sahibi, üstad bir şiiir olarak tespit ederler (s. 11-21).

Eserin metin kısmında biri tevhid, üçü münacat ve biri naat olmak üzere 15 kaside; musammatlar kısmında 2 terkeb-i Bend, 3 terci-i bend ve gazeller kısmında ise ikisi müstezad olmak üzere 201 gazel vardır (s. 27-297). Metinleri nu-

marasız olarak 119 sayfalık Tıpkıbasım izler. Hazırlayanlar metinleri tasnif etmiş oldukları için, yararlanma kolaylığı vardır. Ancak popüler neşir kaygısı, verilen emek oranında bir eserin ortaya çıkışına mani olmuştur.

Lutfi (ö. 1455/60?) Dîvânı: Günay Karaağaç, *Lutfi Dîvanı*, Ankara: TDK Yayınları, 1997, xxxix+732+(26) s.

Araştırmacı Önsöz'de, çalışmasının 6 nüshaya dayanan tenkitli metnini ortaya koyduğunu söyler ancak bu nüshaların kısaltmaları dışında herhangi bir bilgi vermez. Şairin hayatı, yaşadığı devrin genel görünümü içinden verilir ve edebî şahsiyetiyle eserleri hakkında kısa bilgiler verilip şairin şiirlerindeki dil özellikleri ele alınarak metne geçilir (s. iii-xxxix).

Divan'ın metin kısmında şiirlerin tasnifi yoktur. Şiirler sadece numaralanmıştır. Önsöz'de 1 tevhit, 1 naat, 4 kaside, 361 gazel şeklinde verilen bilgiler sağlamlaştırılmamıştır. Tevhit ve naat gazel nazım şekliyledir. Bunları 4 kaside izler. 7-367 numaralar arasındaki şiirler gazeldir (s. 3-267). Önsöz'de 113 tuyuğ ve 57 müfret var deniliyor. 368-480 numaralar arasındaki 113 şiir tuyuğ diye sayılmış, fakat 441 numaralı şiir rubaidir. 481-537 numaralar arasındaki 57 şiir müfret sayılmış fakat bunların 481 ve 516 numaralı olanları matladır (s. 268- 307). Metinleri, nüsha farkları, dizin ve bibliyografya izler (s. 309-732). Eserin sonunda sayfa numarasız 26 sayfalık bir tıpkıbasım vardır.

Eşrefoğlu (ö. 1469) Dîvânı: *Eşrefoğlu Divanı*, Heyet (haz.), İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, Kervan Kitapçılık, ts., 286 s.

Eser, bilimsel olmayan yöntemlerle, şiirlerin tasnifsiz ve vezinsiz olarak arka arkaya sıralanmasıyla oluştuğu için, üzerinde fazla durmaya gerek olmayan amatör bir neşirdir.

Karamanlı Nizâmî (d. 1435/40 ?-ö. 1469/73 ?) Dîvânı: Haluk İpekten, *Karamanlı Nizâmî Hayatı-Edebî Kişiliği ve Dîvânı*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1974, 292 s.

Eser karşılaştırmalı metin kurma metodu izlenerek hazırlanmış olup kısa bir "önsöz"le başlar. Daha çok bir "giriş" özelliği taşıyan ilk bölümde dönemin Karaman Beyliği tarihine değinildikten sonra, şairin hayatı, edebî kişiliği ve özellikle nazireciliği üzerinde durulur. Bir "sonuç" ve "bibliyografya" eklenerek ikinci bölümü oluşturan asıl metne geçilir. Öncelikle 6 adet nüshanın tanıtılmasını divanın 11 kasidesiyle başlayan metni izler (s. 73-115). Metin kurulurken diğer nüshalar dışında çeşitli mecmualara da başvurulmuştur (s. 68-70). 124 gazeli (s. 119-245) "diğer şiirler" başlığı altında verilen 4 murabba, 2 kıta, 7 müfret izler (s. 249-257). Eserin son bölümü "Farsça Şiirler"e ayrılmıştır (s. 261-291).

**Adnî (ö.1474) Dîvânı: Bilal Yücel, *Mahmud Paşa-Adnî Divanı*,
Ankara: Akçağ Yayınları, 2002, 256 s.**

Metot yönüyle diğer incelemelerden farklılık arz eden bu çalışmada divanın dil yönüne ağırlık verilmiştir. Üç bölümden oluşan bu eserin Giriş’inde Mahmud Paşa’nın yaşadığı devir değerlendirildikten sonra (s. 15-19) hayatı, kişiliği ve eserleri üzerinde durularak Türkçe divanının dört nüshasının tavsifi yapılmış (s. 20-29) ve akabinde metni kurarken izlenen yöntem açıklanmıştır (s. 30). Metin kısmında ise 1 kaside ve 94 kaside bulunmaktadır (s. 33-88).

Çalışmanın ikinci bölümü dil ve üslup notlarına ayrılmıştır. Şairin yaşadığı döneme ait dil bilgisi ile ilgili eserlere değinildikten sonra sözkonusu eserin imla ve ses bilgisi, şekil-anlam ilişkisi ve şairin üslubu üzerinde durulmuş (s. 89-145); Sonuç bölümünde de genel bir değerlendirme yapılmıştır (s. 145-146). Üçüncü bölüm ekler dizini (s. 147-164), sözlük-dizin (s. 165-218) ve geniş bir kaynakçadan oluşmaktadır (s. 219-226). Çalışmanın sonunda ise divan metninin tıpkıbasımı yer almaktadır (s. 227-256).

**Fâtih (d. 1432-ö. 1481) Dîvânı: Saffet Sıtkı, *Fâtih Sultan Mehmed (Avnî)*,
İstanbul: Ahmed Halid Kitabevi, Türk Klasikleri Serisi, 1944.**

Eser akademik kayıdan uzak amatör bir çalışma görüntüsü arz etmektedir. “Naşirin ilk sözü” başlığı ile başlar. Yayıncının oldukça kısa tuttuğu bir önsözü 73 gazelden oluşan metin izler (s. 78). Eserde gazeller dışında 1 kıta ve 3 müfred mevcuttur (s. 79-80). En sona bir “lugatçe” eklenmiştir.

Eserde Fatih’in devrine, hayatına, sanatına dair hiçbir incelemenin olmaması, yazarın “Önsöz”de “Fatih divanını edebiyat âlemine sunuyoruz” şeklindeki ifadesinin hayli iddialı olduğunu gösterir niteliktedir.

Fâtih (d. 1432-ö. 1481) Dîvânı: Muhammed Nur Doğan, *Fâtih Dîvânı ve Şerhi*, Erguvan Yayınları, İstanbul, 2004, 260+48 s.

Fethin 551. yılına armağan edilen eser; metin, metnin nesre çevirisi ve şerhi şeklinde “ilmî kaygı güdülerek” hazırlanmış olma kabulüne rağmen, araştırmacının “Önsöz”deki iddiasından hayli uzak duran, popüler bir yayın niteliğindedir. Zira metin, yarı ilmi bir çeviriyazı tekniği ile kurulmuş, vezinler gösterilmemiş, şiirler nazım biçimlerine göre yetkin bir şekilde tasnif edilmemiştir. Oldukça geniş tutulan Önsöz’de (bu bile Önsöz’ün bilimsel nitelikten uzak olduğunu kanıtlar!) eseri neden hazırladığını anlatan yazar, Fatih’in şiirlerinin tamamının ele geçirilemediğinden bahsederek, bugüne kadar yapılan “Fatih Divanı” çalışmalarını tanıtır ve bunların eksik yönlerine, biraz da akademik nezaketten yoksun bir üslupla, işaret eder. “Önsöz”, Fatih ve şiirlerine dair, 8 maddelik kısa bir değerlendirme ile son bulur.

Metin, Millet Kütüphanesi'ndeki tek nüsha üzerine kurulmuştur. Ancak araştırmacı Divan'da olmayan kimi manzumeleri, mecmua ve tezleri taramak suretiyle metne eklemiştir. Metinde; ikisi matlasız, üçü nâ-tamâm ve biri de zü'l-metâlî olmak üzere 73 gazel mevcuttur (s. 14-247). Gazeller içerisinde, 7 bendlik bir mütekerrir muhammes vardır (s. 158). Bu manzumeleri; 1 murabba, 4 matla, 2 müfred, 2 kıt'a ve 1 mısra takip eder (s. 245-252). Metin tasniften yoksun olduğu için bir kaos manzarası arz eder. Örneğin 76 ve 77 numarada verilen nâ-tamâm gazeller müfredlerin, 158. sayfadaki muhammes de gazellerin içerisinde yer almakta olup, basit bir müfret ve matla ayrımı bile yapılmamıştır. Araştırmacı işe, önce kendi noksanından başlasa daha iyi yapardı diye düşünmekteyiz. Şiirleri "Kaynakça", "Metne ait dipnotlar", "Nesre çeviri ve şerhe ait dipnotlar" ve "Karma indeks" izler. Eserin sonuna divanın tıpkıbasımı eklenmiştir.

Ahmet Paşa (ö. 1497) Dîvânı: Ali Nihad Tarlan, *Ahmed Paşa Dîvânı*, İstanbul: MEB Devlet Kitapları Müdürlüğü Yayınları, 1966, xx+406 s.

XV. yüzyılda "Sultânü'ş-Şuarâ" övgüsüne mazhar olmuş Ahmed Paşa'nın divanı 24 Haziran 1963 tarihinde neşredilmiştir. Elimizdeki divan kanaatimizce ikinci baskıdır. Araştırmacı önsözde eseri "buhranlı yıllarım" diye tabir ettiği dönemde Günay Alpay [Kut] ve Ali Alpaslan'ın yardımlarıyla hazırladığını beyan eder. Ahmed Paşa'nın hayatıyla devam eden eserde şairin doğum yeri hakkındaki tezkire yazarlarının mülahazaları peş peşe zikredilmesine rağmen bu husus kuvvetle muhtemel bir yer tespit edilemeden müphem bırakılmıştır. Eser bu noktadan sonra şuarâ tezkirelerinin şairin edebî hüviyeti hakkındaki mütalaaları ile devam eder. Metin kurmada izlenen ilkeler ve transkripsiyon alfabesinin verilmesinden sonra karşılaştırılan 15 nüsha tanıtılmıştır. Ancak metnin hangi nüsha esas alınarak oluşturulduğu belirtilmemiştir. Kaynaklar da verilerek esas metne geçilir (s. v-xxi).

Tenkidli metin kısmında gazellere dek olan kısım, tasnif edilmediği için şiirler yazma nüshalarda olduğu gibi karışık bir biçimde iç içe olarak yer alırlar. Bu kısımda 2 mesnevi (biri dibace), 27 kaside, 2 terci-i bend, 1 terki-i bend, 1 Arapça nazm ve biri sıhhat-name olmak üzere 14 gazel vardır (s. 1-120).

Eserin Gazeliyyat kısmında 353 gazel görünüyor, ancak bunların ilki iki beyitlik Arapça bir hamdele, 173 nolu olanı ise murabbadır. Bu durumda, ikisi yarı mülemma, biri mülemma olmak üzere 351 gazel vardır (s. 123-352). Arapça, Farsça manzumeler ve tarihler bundan sonraki bölümü oluşturur (s. 355-373). Gazelleri, Arapça 2 kıta, 2 matla, 2 müfred, 1 methiye, 1 müstezat ve 1 yarı mülemma manzume izler. Bunları da; Farsça üçü kıta-i kebire olmak üzere 5 kıta, 14 gazel, 2 nazm, 4 matla, 3 müfred, beşi Türkçe (bölüm başlığı "Arapça ve

Farsça Şiirler” diye ayrılmasına rağmen) biri müemmma 21 Farsça tarih manzumesi takip eder. eser 14ü kıta-i kebire olmak üzere 48 kıta ve 22 matla (ki müfred diye verilmiştir), ve 26 müfredle tenkitli metin sona erer (s. 377-396). Araştırmacı metnin en sonuna uzunca bir yanlış-doğru cetveli eklemiştir. Genel olarak bu cetvelde yer almayan birçok hata mevcuttur. Kaside ve gazellerin dışındaki nazım şekillerinde vezinlerin gösterilmemesi teknik bir kusur olarak göze çarpmaktadır.

Cem Sultan (d. 1459 – ö. 1495) Dîvânı: İ. Halil Ersoylu, *Cem Sultan'ın Türkçe Divanı*, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1989, 358 s.

Eser “Önsöz”de Türkçenin devrelerinin ve hazırlanan divanın Eski Anadolu Türkçesinin son dönemine ait olduğu tespiti ile başlar. Araştırmacının Cem Sultan'ın şiir sanatını “orta derecede” görmesi de hayli ilginç bir veridir. Eser “Önsöz”ü takiben Giriş, Metin, Nüsha Farkları, Gramer Notları ve Sözlük bölümlerinden oluşur. Hayli kısa tutulan “giriş”te Cem Sultan'ın siyasî ve edebî hayatının yanı sıra diğer eserleri de verilmiştir. Ancak özellikle siyasî hayatı oldukça hareketli ve bir o kadar da renkli olan şairin daha tafsilatı havi bir şekilde tanıtılmaması kanaatimizce bir eksiklik. Bu kısa “Giriş”in ardından metin, “Uzun Manzumeler” başlığı altında 11 kaside ile başlayıp (s. 3-43) 348 gazel ile devam eder (s. 44-233). Eserdeki diğer şiirler şunlardır: 1 rubai, 41 muamma ve 19 müfred. Nüsha farkları metnin ardından liste halinde verilmiştir (s. 245-275). “Divanın gramer yapısı ile ilgili bazı notlar” başlığı altında ses ve şekil özellikleri gösterilir (s. 277-283). “Sözlük” (s. 285-351), “Arapça-Farsça Unsurlar” (s. 353-354) ve “Genel Bibliyografya” (s. 355-356) eserin sonunda yer alırlar. Ayrıca en sonda divanın Bursa Orhan Haraççı Kütüphanesi'ndeki nüshasının baş ve son kısmının tıpkı basımı yer almaktadır.

Çâkerî (ö. 1495 sonrası?) Dîvânı: Hatice Aynur, *XV. Yüzyıl Şairi Çâkerî ve Dîvânı İnceleme Tenkitli Metin*, İstanbul: Yenilik Basımevi, 1999, XI+263 s.

Araştırmacı şairin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri üzerinde kısaca durarak, divanın incelemesine geçer. Divan'ın yazma nüshasının tavsifi yapıp, şairin mecmualarda yer alan şiirleri adedî olarak dökümlenir. Divan şekil bakımından ve edebî açıdan incelendikten sonra, etkilendiği ve etkisinde kaldığı şair ve şiirler belirlenip, bu olgular matlalar düzeyinde örneklenir ve çeviriyazılı metnin hazırlanışındaki ilkelerden sonra metne geçilir (s. 1-51).

Divan metnine göre; 6 kaside (bunlardan 1 ve 3 numaralar kaside nazım şekliyle münacat, 2 numara kaside değil, konusu naat olan bir terci-i bend, 4 numara kaside değil, mesnevi nazım şekliyle mersiyedir. Bu durumda 4 kaside vardır.) Musammatlar kısmında tasnif edilmeksizin 1 terci-i bend, 2 terkib-

i bend, 1 natamam murabba, 133 gazel, 1 kıta (-i kebire), 4 müfret (ki üçü matladır) vardır. Metin kısmını, dizin, kaynakça ve doğru-yanlış cetveli izler (s. 52-263).

Ali-Şîr Nevâyî (d. 1441-ö. 1501) *Bedâyiü'l-Vasat*: Türkay Kaya, *Ali-Şîr Nevâyî, Bedâyiü'l-Vasat Üçünçü Dîvân*, Ankara: TDK Yayınları, 2002, xxxi+576 s.

Araştırmacı; Ali-Şîr Nevâyî'nin kronolojik tertiple hayatını, edebî şahsiyetini, eserlerini verdikten sonra (v-viii) "Önsöz"de şairin dört divanı için ortaklaşa yazdığı "Dibace"de olgunluk döneminin eseri olan bu üçüncü divanına neden "Bedâyiü'l-vasat" adını verdiğinin açıklamasını tevsik eder (ix-x). Daha sonraki bölüm olan "Giriş"te Nevâyî'nin Türkçe divanları ve nüshaları tanıtıldıktan ve de metin kuruluşunda takip edilen yol anlatıldıktan sonra "Kısaltmalar" ve "Kaynakça" sıralanır (xi-xxxı).

Metin hurufata göre tertip edilmiş gazellerle başlar (s. 3-468). Gazeliyyatı bir adet müstezad izler (s. 469-470). 1 muhammes, 1 müseddes, 1 terci-i bendden sonra Baykara'ya yazılmış bir kasideye geçilir (s. 485-492). Mukattaat bölümünde 60 kadar kıta mevcuttur (s. 493-511). 10 lugaz, 14 tuyuğun yer aldığı bölüm divanın bittiğine dair bir beyitle sona erer (s. 522). Araştırmacı metin kuruluşuna esas olan Revan nüshasında bulunmayan 3 gazel ve 2 kıtayı da ekledikten sonra (s. 523-525) nüsha farklarını "Notlar" başlığı altında vererek eserini bitirir (s. 527-576).

Ali-Şîr Nevâyî (d. 1441-ö. 1501) *Fevâyidü'l-Kiber*: Önal Kaya, *Ali Şîr Nevâyî, Fevâyidü'l-Kiber*, Ankara: TDK Yayınları, 1996, xix+743 s.

Eser, şairin kronolojik hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri hakkında yayıncı kurumun "Sunuş"ta verdiği bilgilerle başlar. Araştırmacı "Önsöz"de bu divanın Nevâyî'nin yaşlılık dönemi şiirlerini kapsadığını belirterek 5 nüshanın esas alındığını, metnin Revan nüshasının dikkate alınarak kurulduğunu söyler. "Giriş" bölümünde Nevâyî'nin Türkçe divanları, eserin kısaca muhtevası ve nüshalar tanıtılır (s. xv-xviii). Transkripsiyon sistemi de verildikten sonra metne geçilir.

Yine hurufata göre tertip edilmiş gazeliyyatta 680 gazel mevcuttur (s. 5-624). Bu gazellerin birisi hamdele, birisi naat, birisi tevhid, birisi de münacatdır (s. 6-9). Gazeliyyattan sonra sırasıyla 1 terci-i bend (s. 625-633), 1 müstezad (s. 634-635), 2 muhammes (s. 636-639), 2 müseddes (s. 640-643), 1 müsemmen (s. 644-646), 1 terci-i bend (s. 647-656), mesnevi nazım şekli ile yazılmış 459 beyitlik bir saki-nâme (s. 657-696), her biri başlıklı 50 kadar kıta (s. 697-738) ve 88 müfred mevcuttur. (s. 719-736). Metin 3 mısralık bir dua ile sona erer. Araştırmacı eserin sonuna "Bibliyografya" ve "Kısaltmalar"ı eklemiştir (s. 737-743).

Ali-Şîr Nevâyî (d. 1441-ö. 1501) *Garâibü's-Sıgar*: Günay Kut, *Ali Şîr Nevâyî, Garâibü's-Sıgar İnceleme-Karşılaştırmalı Metin*, Ankara: TDK Yayınları, 2003, lviii+573 s.

Yayıncı kurumun Nevâyî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserlerine dair "Sunuş"undan sonra araştırmacı, "Önsöz"de, Nevâyî'nin Sultan Hüseyin Baykara'nın isteği/emri üzerine yazdığı ilk divanı olan bu eserin, kendisinin doktora tezi olduğunu belirtir. Eser 5 nüshaya dayanılarak hazırlanmış olup metin kurulurken iki nüsha (Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Revan ve Paris Bibliothèque Nationale nüshaları) esas alınmıştır. Girişten önce Revan nüshasının cilt ve bazı varaklarından oluşan çeşitli fotoğraf görüntülerine yer verilmiştir (s. xvii-xxv).

Giriş bölümünde Nevâyî'nin divanları, divanlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar, Nevâyî'nin Anadolu sahası şairleri üzerine tesirleri gibi konulara değinilerek diğer nüshalar tafsilatlı bir şekilde tanıtılmış, yine divanın karşılaştırmalı metne göre dış yapısı, şiirlerin taşıdığı başlıklar ve son olarak da kullanılan vezinler listelenmiştir (s. xxix-lvi). Kaynakça ve metin tespitindeki ilkeler verilerek *Garâibü's-Sıgar*'ın metnine geçilir. Nesir ve şiirlerden oluşan "Hutbe-i devâvîn"den sonra (s. 3-24) yine hurufata göre tertip edilmiş 676 gazelden oluşan Gazeliyyat yer alır (s. 27-492). Bu gazellerden içerik olarak ikisi münacat, ikisi tevhid, biri hamdele, biri naat ve biri de miraciyedir. Gazellerin ardından sırasıyla; 1 müstezad (s. 492), 3 muhammes (s. 493-497), 1 müseddes (s. 498-499), terci-i bend formunda yazılmış bir saki-nâme (s. 500-506), 147 beyitlik bir Mesneviyye (s. 507-516), 50 kıta (s. 516-536) ve 133 rubaiye yer verilerek metin tamamlanmıştır (s. 536-569). Araştırmacı metnin sonuna bir "Dizin" eklemiştir (s. 571-573).

Mihri Hâtun (ö. 1506) *Dîvânı*: Elena Maştakova, *Mihri Hâtun-Dîvan*, Moskova: Asya Milletleri Enstitüsü, 1967.

Rus Türkoloğu Maştakova'nın tenkitli olarak hazırladığı metin 4 nüsha üzerinden kurulmuştur: Millet Ktp. Ali Emiri No: 414, Ayasofya Ktp. No: 3974, İstanbul Üniv. Ktp. No: 1994/2, Leningrad Asya Milletler Enst. No: B. 2519).

Bir tevhid ile başlayan eseri 14 kaside izler (bu kasidelerden biri II. Bayezid'e, biri de Şehzade Ahmed'e yazılmıştır). Sonraki bölümde 216 gazel mevcuttur. Eser 7 müfred ve bir de 21 beyitlik "Hasbihal" ile sona erer. Eserin içinde tevhid, münacat, naat ve mev'izelerden oluşan 776 beyitlik "Tazarrunâme" adlı uzunca bir bölüm daha vardır. Bu bölüm bizde, divana sonradan eklendiği kanaatini doğurmuştur.

Necâti Beg (d. 1451/55 - ö. 1509) Dîvânı: Ali Nihad Tarlan, *Necâti Beg Dîvânı*, İstanbul: MEB Basımevi, 1963, xxviii+557s.

Araştırmacı esere uzunca bir “Önsöz”le başlar. Genel itibarıyla edebiyat, sanat, edebiyat tarihi ve edebî sanatların mevzu edildiği bu önsözde ayrıca esere dair teknik bilgiler verilir. 20 nüsha karşılaştırılarak hazırlanan metin, bu nüshalardan Süleymaniye Kütüphanesi Kadı-zade Mehmed Efendi ile Millet Kütüphanesi Reşit Efendi bölümlerindeki yazmalar esas alınarak kurulmuştur. Ancak araştırmacı, elde tamamen sahih bir metin bulunmadığından eseri edebî kritiğe tabi tutarak metin tamirine gittiğini de ifade etmektedir. Bu açıklamaları takiben divanın çeşitli kütüphanelerdeki nüshaları tanıtılır ve Necati Beg’in hayatı tezkire yazarlarının görüşleriyle tevsik edilir.

Metin, mensur-manzum karışık bir “Dibace” (s. 1-14) ve “Kasideler” (s. 15-141) şeklinde bölümlenmiştir. Ancak bu kısımda, kasidelerin dışında, 29’u kıta-i kebire olmak üzere 69 kıta, biri Farsça 16 matla, 8 müfred, 2 rubai, 2 mesnevi, 1 murabba, 1 terki-i bend, 1 tarih manzumesi vardır. Bu kısımda ikisi naat, biri mersiye olmak üzere 29 kaside bulunmaktadır.

Gazeller kısmında ikisi mülemma olmak üzere 650 gazel vardır. Gazelleri 5 Farsça gazel, 1 kıta ve 3 tarih manzumesi takip eder (s. 145-557). Eserin hazırlanışında metinlerin tasnifi ihmal edildiği için, manzumelerin tayininde sıklet vardır.

Şibân Hân (d. 1451- ö. 1510) Divânı: Yakup Karasoy, *Şiban Han Divânı (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, Ankara TDK Yayınları, 1998, viii+ 888 s.

Araştırmacı Giriş’te, hükümdar şairin genelde tarihi ve özeldede edebî kişiliğini değerlendirerek, eserleri hakkında bilgi verip kısaca Divan muhtevasından bahseder (s. 1-35). Metnin imla ve gramer özelliklerini elden geçirdikten sonra, divanın metnini verir (s. 36-62).

Divanın metin kısmında; 7 tevhit, 10 naat, 306 gazel, 8 mensur parça, 1 murassa-name, 27 rubai, 12 tuyuğ, 5 tarih, 1 musarra beyit ve 48 muamma vardır (s. 65-321). Divanda metinlerin arka arkaya sıralanması ve nazım şekil ve türlerinin tasnif edilmemesi, metinleri tasnifte güçlüğe yol açmaktadır. Divan metnini Notlar, Sonuç, Bibliyografya ve Dizin takip etmekte ve eser divanın tek nüshasının tıpkıbasımıyla son bulmaktadır (s. 323-888).

Cemâlî (d. 1410/12?-ö. 1509/1512?) Dîvânı: Çetin Derdiyok, *Cemâlî Hayatı, Eserleri ve Dîvânı*, Cambridge: Harvard University Press, 1994, 170 s.

Araştırmacı Önsöz’de, eserin yüksek lisans çalışmasının gözden geçirilmiş biçimi olduğunu söyler (s. 1). Giriş’te şair hakkındaki kaynak ve araştırmaların azlığını dile getiren yazar, Cemalî’nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında kaynakları kritik ederek başarılı bir terkip ürünü olan sonuçlara varır. Yazar, şa-

irin eserleri içinde divana ayrı bir başlık açarak, nüshasına ilişkin bilgi verip içerik değerlendirmesi yapar. Divanı dil ve söyleyiş, edebî sanatlar, vezin ve ka-fiye bakımından ele aldıktan sonra metne geçer (s. 1-49).

Divanın metin kısmında, 1 tevhit, 2 naat olmak üzere 12 kaside, 4 kıta-i ke-bire, 6 nazım, ikisi Farsça 52 gazel, 2 müstezat, 8 kıta ve 7 beyit bulunmaktadır (s. 50-110). Metinler kısmını sonuç, kaynakça ve divanın tıpkıbasımı izlemektedir (s. 111-170).

Mesîhî (ö. 1512) Dîvânı: Mine Mengi, *Mesîhî Dîvânı*, Ankara: AKM Yayınları, 1995, vi+316 s.

Eserin önsözünden çalışmanın aslının araştıracının doktora tezi olduğunu öğreniyoruz. Kitap yayın aşamasında yeni bilgi ve belgeler ışığında yeniden değerlendirilmiştir. Yazar şairin hayatı, sanatı ve eserleri üzerinde kısa ve özlü bilgiler sunarak, eseri hazırlarken yayınladığı nüshaların künye ve içerik bilgilerini verir. Divanın hazırlanmasındaki yöntem ve kaynakçadan sonra metne geçilir (s. v-18).

Divanın metin kısmında biri münacat 22 kaside, 1 terki-i bend, 188 beyitlik “Edirne Şehrengizi”, 289 gazel (gazeller içinde bir murabba da vardır [s. 217]) yer alır. Kıtalar ve müfretler 34 manzume halinde iç içe verilmiş ve tasnif edilmiştir. Bunların, 10’u kıta-i ke-bire, 9’u kıta, 10’u matla ve 5’i müfrettir (s. 305-316).

Vasfî (ö. 1512/13/14 ?) Dîvânı: Mehmet Çavuşoğlu, *Vasfî Divânı Tenkidli Basım*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1980, 164 s.

Araştırmacının hocası Mahir İz’e ithaf ettiği eser kısa bir sunuşla başlar. Metin elde bulunan tek nüshanın değişik mecmualarla da takviye edilmesiyle kurulmuştur. Bu mecmuaların listesi, Vasfî’nin hayatı ve edebî kişiliğinin tanıtılmasından sonraki bölümde verilir (s. 16). Kaynakçanın ardından transkripsiyon sistemi anlatılarak metne, 9 kaside ve 2 musammatın oluşturduğu ilk bölümle girilir (s. 23-56). İkinci bölümde 102 gazel hurufat tertibine göre verilmiştir (s. 59-160). Klasik divan geleneğine uygun hazırlanan eser 1 kıtayla sona erer (s. 163-164).

Tâci-Zâde Ca’fer Çelebi (d. 1452?-ö. 1515) Dîvânı: İsmail E. Erünsal, *The Life and Works Of Ca’fer Çelebi, with A Critical Edition Of His Dîvân*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1983, cxxxv+523 s.

Araştırmacı İngilizce olarak neşredilen bu eserin, tenkitli metne kadar olan kısmında, kısa bir girişle şairin konumunu belirler. Şair hakkında bilgi veren

kaynakların genel bir değerlendirmesini yaptıktan sonra, şairin hayatı, eserleri ve edebî kişiliği üzerinde ayrıntılı bir şekilde durarak bibliyografyayı verir. Bibliyografyayı ise bazı belgelerin tıpkıbasımı izler (s. vii-cxxxv).

Metinler kısmında tenkitli metinde kullanılan 7 nüshanın künyesi verilerek metne geçilir. Metinlerin ilk kısmında tasnif edilmemiş olarak biri naat 29 kaside, 2 terci-i bend (naat içerikli), 1 müseddes (s. 7-192), biri mülemma 248 gazel (başlıkta gazel denilerek 255 şiir verilmiş, ancak bunların 7 tanesi murabba-dır), 10 kıt'a-i kebire, bunları takiben 6 Arapça manzume, Farsça 2 kaside, 1 muhammes, 1 murabba, 2 gazel yer alır (s. 195-523).

Âhî (d. 1473/74 – ö. 1517) Dîvânı: Necati Sungur, *Ahî Dîvânı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994, xiv+223 s.

Araştırmacı, "Giriş"te şairin Rumeli kökenli olmasından hareketle Rume-li kültür coğrafyasını sözkonusu ederek Türklerin ve Türkçenin Rumeli'ne gi-rişini, Rumeli ve Anadolu kültür coğrafyalarının karşılaştırmasını yapıp bir haritada gösterdikten sonra, şairin hayatını ana çizgileriyle verip eserlerine geçer. Eserlerin içeriği ve eserlerle ilgili yazma nüshaların künyeleri belirle-nip, şairin şahsiyeti ve sanatı ele alınarak tahlili tarza yakın bir anlayışla de-ğerlendirilir (s. 1-54).

İkinci bölüm, divandaki nazım şekilleri, nazım tekniği, dil ve anlatım yön-lerinden değerlendirilerek bir sonuca bağlanır. Tenkidli metni hazırlamada kullandığı 12 nüshanın ikisinin nüsha tavsifini, diğerlerinin künyesini vere-rek metne geçer (s. 55-69). Metinler kısmında naat olan bir kaside, bir mu-rabba, bir tahmis, 136 gazel, bir kıta, 3 matla ve bir müfred vardır (s. 72-217). Araştırmacı müfred ve matlaları, matla-müfred ayrımı yapmaksızın müfred-ler diye sayı vermeden isimlendirmiştir. Eser Bibliyografya ile son bulur (s. 219-223).

Aydınlı Visâli'nin (ö. 1520?) Şiirleri (Divançe): Ahmet Mermer, *Türkî-i Basît ve Aydınlı Visâli'nin Şiirleri*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2006, 301 s.

Yazar, Giriş'te Türkî-i Basît üzerine yapılan çalışmaların bir değerlendirmesi-ni yapar ve "Bilinmeyen Bir Nazire Mecmuası" başlığında Türkî-i Basît'in ilk temsilcisi sayılmasını onayladığı Aydınlı Visâli'nin şiirlerini tanıtır. Mecmuanın tavsifini yaparak içeriğini belirler ve mecmuanın metin dökümünü gerçekleşt-irir. Birinci bölümde ise Aydınlı Visâli'nin hayatı ve edebî kişiliği kısaca ele alındıktan sonra kaynaklara geçilir (s. 11-65).

İkinci Bölüm Aydınlı Visâli'nin şiirlerine tahsis edilmiştir. Sol sayfada şiir-lerin orijinal metni, sağ sayfada ise yarı çeviriyazılı metni yer almaktadır. Araş-tırıcı, mecmuayı "Aydınlı Visâli'nin 61 gazeliyle 1 murabbanı ihtiva eden bir

eser” diye takdim eder (s. 26). Ancak metin kısmında 2 murabba vardır. 61 olarak verilen gazel sayısı ise 82’dir (s. 68-245). Gazelleri Dizin izlemektedir (s. 247-301).

Araştırmacı, Aydınli Visâli’nin şiirlerini ilk Türkî-i Basit örnekleri olduğu sayıyla Türkî-i Basit metinleri olarak yayınlamıştır. Ne var ki Türkî-i Basit metni niteliği taşıyan şiirlerde bir dizede bile terkip bulunmaması temel kuraldır. Bu itibarla bu şiirleri Türkî-i Basit metni saymak yanıltıcıdır. Ancak sadelikleri itibariyle dikkate değer şiirlerdir.

XV. Yüzyıla Ait Olup Ulaşamadığımız Divanlara İlişkin Kaynaklar

- Çelebi, Asaf Halet, *Eşrefoğlu Divanı*, İstanbul, 1944, 208 s.
- Çelebi, Asaf Halet, *Eşrefoğlu Divanı*, Ankara: Hece Yayınları, 2002, 215 s.
- Güneş, Mustafa, *Eşrefoğlu Rumi Divanı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*, Ankara, 2000.
- Ünsel, Kemal Edip, *Fatih’in Şiirleri*, Ankara: TTK Yayınları, 1949, vii+91+47 s.
- Aymutlu, Ahmet, *Fatih ve Şiirleri*, İstanbul, 1959, 143 s.
- Pala, İskender, *Fatih’in Şiirleri*, İstanbul: Klasik, 2003, 207 s.
- Ahmedhocayev, Erkin, *Gedai Divanı*, Taşkent: Edebiyat ve Sanat Neşriyatı, 1973, 148 s.
- Süleyman, Hamid, *Harezmi Divanı*, Taşkent, 1981, c. I, 548 s., c. II, 300 s.
- Kılıç, Filiz, “Harimi (Divançe) Şehzade Korkud”, *Bilig Dergisi*, Yaz 1996, sy. 2, s. 203-215.
- Walsh, John R., *Divançe-i Kemal-i Zerd*, Cambridge, 1979.
- Özyıldırım, Ali Emre, *Hamdullah Hamdi ve Divanı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1999, x+238 s.
- Çavuşoğlu, Mehmet, *Amrî Divanı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1979.

Turkish Divan Publications of Fifteenth Century

M. Ziya BAĞRIAÇIK

Abstract

In this study, XVth-century Divans published in the Latin alphabet are ordered chronologically. In addition, the study evaluates their contents, and points out the mistakes and deficiencies in these prints. Those that are no longer available in print are included in the Bibliography at the end of the study.

Key Words: XVth-century Divans, Divan, Ali-Şîr Nevâyî, Cem Sultan, Nesimî, Fatih, Eşrefoğlu

XV. Yüzyıla Ait Türkçe Divan Neşirleri

M. Ziya BAGRIAÇIK

Özet

Makalemizde XV. yüzyıla ait Latin harfleriyle yayınlanmış Türkçe Divanlar, kronolojik olarak sıralanıp, inceleme kısımları ve içerikleri değerlendirilmiş, eksiklik ve hatalara işaret edilmiştir. Ulaşılamayan divanlar ise kaynakça olarak gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Divan, XV. Yüzyıl Divanları, Ali-Şîr Nevâyî, Cem Sultan, Nesimî, Fatih, Eşrefoğlu.